

PROTESTUL ROMÂNILOR DIN ZĂRAND ȘI CHIOAR ÎMPOTRIVA ALIPIRII ACESTOR TERITORII LA UNGARIA, ÎN ANUL 1861*

de
ION RANCA

Înfringerile suferite de imperiali în Italia, în anul 1859, au avut ca urmare pierderea unor teritorii bogate, punînd Curtea în fața unor manifeste nemulțumiri în sinul națiunilor subjugate din componența monarhiei.¹

Absolutismul instituit după înfrîngerea revoluției din 1848—1849 de guvernanții austrieci, a contribuit la amplificarea și diversificarea formelor de luptă anti-habsburgice, creînd substanțiale implicații interne și externe, legate mai ales, de lupta pentru dominație între Austria și Prusia, „iar în cazul concret al Transilvaniei (de) unirea Țării Românești cu Moldova și influența pe care acest eveniment istoric a avut-o asupra populației românești, cea mai numeroasă din Transilvania”.²

Pentru a salva bazele economice și politice ale imperiului în această conjunctură, se impune o nouă orientare politică, lucru pe care Curtea îl inaugurează prin diploma cu caracter constituțional din 20 octombrie 1860, completată de patentă din 26 februarie 1861, menite să legifereze și să anunțe renunțarea la sistemul absolutist și instaurarea unui „regim liberal”.³

* Extrase din prezentul articol au fost prezentate în comunicarea susținută la Sesiunea științifică închinată celei de a XX-a aniversări a proclamării R.P.R., organizată de Baza de cercetări științifice a Acad. R.S.R. Tg.-Mureș.

¹ Keith Hitchins, *The Rumanians of Transylvania and Constitutional Experiment in the Habsburg Monarchy, 1860—1865*, în *Balkan Studies*, V, 1964, p. 90.

² Dumitru, V., Firoiu, *Dieta de la Sibiu (1863—1865) și locul ei în istoria Transilvaniei*, în *Tribuna*, Cluj, an X, nr. 42 (507).

³ *Istoria României*, IV, București, 1964, p. 434—438; V. Cheresteșiu și colab., *Din istoria Transilvaniei*, II, ed. a II-a, Buc., 1963, p. 136, 188—189. Mai vezi: I. I. Pușcariu, *Disertațiune despre împărțirea politică a Ardealului*, Sibiu, 1864, p. 46—47; George Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani în urmă*, Sibiu, 1891, p. 7—11, 37—54; Berzeviczy Albert, *Az absolu-*

Cu toate acestea, nemulțumirile în sinul „națiunilor” sînt frecvente, cauzate fiind în primul rînd de faptul că noul sistem de guvernare asigura promovarea intereselor burgheziei și a moșierimii națiunilor mai dezvoltate din punct de vedere economic și politic, în timp ce dreptul de emancipare națională al celorlalte națiuni — între care și națiunea română — era știrbit în mod simțitor. Revenirea, cu mici modificări, la stările dinainte de revoluție, a provocat o puternică opoziție în sinul păturilor privilegiate — atît în Ungaria, cît și în Transilvania — pentru că ele voiau să impună „supremația statală național-maghiară pe teritoriul multinațional al fostei Ungarii feudale”.⁴

Karl Marx, referindu-se la atitudinea diferitelor naționalități din imperiu față de noile reglementări constituționale, arată că maghiarii s-au arătat nemulțumiți de „faptul că Croația, Serbia și Transilvania au fost despărțite de Ungaria și că acestor provincii li s-a acordat dreptul de a avea diete proprii”.⁵ Cunoscînd caracterul evenimentelor din 1848—1849, Marx arată în același loc că, tocmai din aceste motive, are tot dreptul să se îndoiască „că croații, slovenii, sîrbii și valahii vor fi dispuși să împărtășească nemulțumirea maghiarilor, să le acorde sprijinul lor”.⁶ Pasajele de mai sus din opera lui Karl Marx reflectă nu numai profunda cunoaștere a realităților din imperiu, dar și acceptarea, în condițiile unei epoci apropiate cu evenimentele, a unui teritoriu specific „Transilvania” pentru aceiași „valahi”, care datorită acestui fapt, nu împărtășesc nemulțumirea maghiarilor.

În urma acestor noi stări de lucruri, „românii se văzură menținuți despărțiți teritorialicește ca și înainte: Banatul încorporat Ungariei; Transilvania propriu-zisă lăsînd în afară Crișana și Maramureșul”.⁷ Pe lângă nefasta moștenire a acestei realități teritoriale cu totul improprie luptelor constituționale ale românilor, cercurile conducătoare reacționare din Ungaria, reușesc, „prin tot felul de intrigi și presiuni la Curtea din Viena să dezlipească părțile mărginașe (ale Transilvaniei — n.n.)”.⁸

Aceste artificii teritoriale făceau parte dintr-un șir de măsuri menite să dezlipească de Transilvania, la început patru comitate în care elementul românesc era preponderent: Crasna, Solnocul de Mijloc, Zarándul și districtul Chioarului, pentru ca mai tîrziu (1867) să alipească Ungariei întreaga Transilvanie. Referindu-se la aceste tendințe anxio-niste ale Ungariei din acest timp, T. V. Păcățianu dezvoltă ideea într-o deducție logică originală: „Opinia publică era informată chiar și

tismus kora Magyarországon, 1849—1865, III, Budapesta, 1932, p. 127—178; Sas-hegyi Oszkár, *Az abszolútismuskori levéltár. A Magyar országos Levéltár kiadványai*, I.L.1., 4, Budapesta, 1965, p. 73—78.

⁴ *Din istoria Transilvaniei*, II, ed. II, 1963, p. 189—190.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*.

⁸ T., V., Păcățianu, *Cartea de aur*, II.

din partea naționalităților străine, că Românii în conferința din Alba-Iulia, sau vor protesta în contra uniunii cu Ungaria, sau că în privința uniunii nu vor lua parte la conferință.

În acest mod uniunea nu se putea înființa în Alba-Iulia și pentru aceasta trebuia amînată la dieta Ardealului. Aci, după dreptate și egalitate, aveau să se întîlnească Maghiarii cu o majoritate de Români, cari nu numai că nu ar fi declarat uniunea în dietă, ci ar fi fost gata a o respinge. — Deci e de lipsă ca se se *înfrîngă majoritatea Românilor în dieta din Ardeal* (Subl. în orig.).

Din acest scop intrigile maghiare traseră 4 comitate române din Ardeal, și anume: *Crasna, Solnoc, Chioar și Zărand*, și aceste se încorporează la Ungaria încă înainte de dietă (Subl. în orig.).

Sașii de bună seamă vor fi cu Maghiarii, — ear' Românii din Ardeal în dietă remîinînd în minoritate, trebuia să fie martori, *pînă se declară uniunea* (Subl. în orig.).

Românii din cele 4 comitate încorporate, cu acei din Ungaria și Banat, în dieta maghiară din Buda-Pesta nu vor avea nici o valoare, nici la numer nici la pond, — și așa *națiunea română e ucisă politicește!*⁹

Atitudinea protestară a românilor, majoritari în aceste comitate, constituie un capitol important din lupta dusă de ei pentru autodeterminare în anul 1861. Începutul anului 1861, marcat de o „*activitate, febrilă în toate cercurile politice române, maghiare și săsești*”,¹⁰ este dominat pe planul luptelor politice naționale românești de hotărîrile Conferinței de la Sibiu, din 13—16 ianuarie, unde românii se reafirmă „*ca reprezentanți ai unei națiuni cu drepturi politice și independență*”.¹¹ Tot acolo, „*membrii adunării au reînnoit revendicările exprimate la Blaj cu privire la recunoașterea drepturilor naționale ale națiunii române în raport cu numerozitatea poporului*”.¹² Conferința mixtă de la Alba Iulia, din februarie a aceluiași an, clarifică poziția cercurilor politice față de noua situație. Ea a suferit de fapt un eșec, biruind conservatorismul feudal.¹³ Și lucrările dietei Ungariei, din Pesta, au demonstrat „*aceeași neînțelegere a problemei naționale, același exclusivism în problema pretenției uniri a Transilvaniei*”.¹⁴

Această orientare a cercurilor conducătoare maghiare și din Ungaria „a stîrnit riposte dîrze din partea grupului radical român al deputaților, de pe pozițiile înaintate ale respectării principiului egalei îndreptățiri politice și naționale și ale dreptului națiunilor la autode-

⁹ *Din istoria Transilvaniei*, II, ed. II, 1963, p. 190.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*; *Protocoloalele Adunării*, la G. Barițiu, *Părți...*, vol. III, Sibiu, 1891, p. 71—84.

¹² *Din istoria Transilvaniei*, II, ed. II, 1963, p. 190.

¹³ *Ibidem*, p. 190—191.

¹⁴ *Ibidem*, p. 191.

terminare".¹⁵ Deputații români au denunțat „uniunea” de la 1848, ca un act samavolnic, decretat fără ascultarea și învoirea națiunii române, adică a majorității poporului, ba chiar în contra protestelor ei, precum și „în contra dreptului ei politic și național”.¹⁶

Și în Transilvania, cercurile politice românești din Brașov, Sibiu, Orăștie, Alba-Iulia își exprimă atitudinea în programe, dintre care cel intitulat: „*Răsunetul din Munții Apuseni ai Transilvaniei*” a avut un puternic ecou în rîndul poporului.¹⁷

Gheorghe Barițiu, referindu-se la acesta, arăta că „s-au mai văzut programe, însă mai mult anonime, ieșite din penele unor funcționari, cărora nu le convenea ca să le publice sub numele lor. Cel din urmă a fost cel mai radical”.

Epoca este marcată și de activitatea febrilă la Viena a cercurilor conducătoare reacționare din Ungaria, care reușesc „prin tot felul de intrigi și presiuni” să obțină adeziunea unor grupuri influente și să dezlipească de Transilvania părțile ei mărginașe,¹⁸ tocmai pentru a desface blocul românesc monolit al locuitorilor de aici.

Acțiunile protestatare ale adunărilor comitatense au fost deschise de populația românească preponderentă numerică în districtul Chioar, care, prin reprezentanții ei, în adunările generale din lunile martie¹⁹—aprilie 1861,²⁰ se opune recomandărilor guberniului de a hotărî alipirea acestui district al comitatului Solnocul de Mijloc, care fusese de curînd încorporat Ungariei. Protocolul încheiat, al cărui conținut este redactat și înaintat Curtii, este de fapt un document-protest din care reținem că, la 6 aprilie, guberniul ardelean a trimis Căpitanului suprem al districtului Chioar un ordin prin care se cere să obțină adeziunea locuitorilor la alipirea teritorială menționată. Adunarea generală a districtului consideră alipirea Partium-ului la Ungaria „avînd ca scop nimicirea independenței districtului Chioar cu asemenea tradiții istorice” și că „ne-a surprins dispoziția (guberniului) exprimată deschis și prin nici o lege justificată, a cărei legalitate este dubioasă, acțiunea depășind sfera de activitate a guberniului”²¹. Adunarea generală a districtului discută și consemnează în protocolul ședinței, faptul că acceptarea acestei propuneri „ar însemna ca populația însăși să tragă clopotele de înmormîntare a independenței municipale a Chioarului”²² (subl. ns. — I.R.). Populația districtului Chioar, numărînd peste 65 000 locuitori, majoritatea români, n-a primit pentru partici-

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Barițiu, op. cit., p. 64; Foaie pentru minte inimă și literatură, 1861, nr. 1—2.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Ioan Breazu, Iosif Hodoș, în Transilvania, Sibiu, 1941, nr. 8, p. 570.

¹⁹ Arhivele Statului Cluj, Fond Magistratul orașului Cluj, nr. 74, 1861.

²⁰ Arhivele Statului Tg.-Mureș, Fond Scaun Mureș, Ofic. nr. 160 din 1861 și Ibidem, J.S.R., nr. 890/1861.

²¹ Ibidem.

²² Ibidem.

parea la revoluția din 1848 decît „dreptul de a se ruga în limba națională”²³ (subl. ns. — I.R.).

Protestul conține pe lîngă bogata argumentare politico-națională, formulată în termeni istorici, și o motivare luată din actualitate: aceea, că în comitatul Solnocul de Mijloc, la care urmează a se îngloba districtul Chioar, cu toate că este locuit în majoritate de români, „*totuși în aparatul de oficiali (tisztseğ) elementul românesc nu este reprezentat decît prin doi funcționari*”²⁴ (subl. ns.—I.R.). Printr-o astfel de procedură cele două teritorii (Solnocul de Mijloc și Chioarul), „*nu numai că nutresc, dar amplifică neîncrederea care sălăsluiește încă între diferitele naționalități*”²⁵ (subl. ns.—I.R.).

Populația districtului „*a privit cu mare stupefacție dorința guberniului (...) care are ca scop nimicirea întregului nostru trecut istoric strălucitor (...)*”²⁶ (subl. ns.—I.R.). În încheiere, protestul românilor din Chioar afirmă că pe baza motivelor invocate alipirea „*ar deștepta griji naționale neprevăzute*”, întrucît „*această alipire se face numai pentru că în această regiune românii sînt în majoritate și în mare parte nobili*”²⁷ (subl. ns.—I.R.).

Protestul românilor din comitatul Zarandului,²⁸ după cum era și de așteptat, este mult mai vehement și a produs în presă un considerabil ecou.²⁹ Scris în numele zărândenilor și înaintat Curții vieneze protestul „Comunității comitatului Zarand”³⁰ prin măiestria cu care operează cu multiplele argumente istorice, a atras în mod deosebit atenția opiniei publice. Se întrezărea în el pana măiastră a marelui om politic Iosif Hodoș.³¹

Operînd, cum am arătat, cu argumente peremptorii, culese abil din zbuciumata istorie a Transilvaniei, protestul Zarandului începe prin a demonstra cu elocvență că după dreptul istoric cît și în spiritul Sancțiunii pragmatice și a legilor ce au urmat acesteia, dar mai ales „*după voința majorității popoarelor transilvane e o țară cu totul independentă de țara Ungurească*”.³²

Protestul apelează în continuare la prevederile Rezoluției alvințiane din 1693, în care structurarea organismelor constituționale ale

²³ *Ibidem.*

²⁴ *Ibidem.*

²⁵ *Ibidem.*

²⁶ *Ibidem.*

²⁷ *Ibidem.*

²⁸ *Ibidem.*

²⁹ *Foaie pentru minte...*, 1861, nr. 1—2. Deși publicat, cu o circulație foarte restrînsă, este necesară republicarea pentru un uz mai larg.

³⁰ Exemplare tipărite au fost înaintate și oficialităților comitatelor sau comitetelor lor reprezentative, cerîndu-i-se adeziunea (Arh. Stat. Mureș, fond. Sc. Mureș, (J.S.R.).

³¹ G. Barițiu, *op. cit.*

³² Arhivele Statului Mureș, Scaun Mureș, Jude suprem regal, nr. 889/1861.

Transilvaniei ocazionează un alt argument pentru motivarea independenței Transilvaniei. Cu privire la aceasta, protestul precizează că „*Un alt argument de mai mare importanță pentru independența Transilvaniei de către Țara Ungurească e și așa-numita rezoluție alvințiană din 1693, unde între altele se zice că Cancelaria de Curte a Transilvaniei să fie cu totul separată (prorsu separata) de cea a Țării Ungurești*”.³³

Revenind la prevederile Sancțiunii pragmatice, favorabile și ele susținerii independenței Transilvaniei de Ungaria, protestul arată textual că aceasta nu leagă nici atît cele două țări una de alta, fiindcă „*chiar așa a fost Transilvania de independentă întru primirea sancțiunii pragmatice, ca și Ungaria*”.³⁴

Sistemul dietal ardelean a fost de asemenea favorabil, de-a lungul istoriei, conservării independenței Transilvaniei. În acest sens, protestul Zarandului a vizat în special hotărârile dietei din 1790, ale cărei articole de legi V, VI, VII și VIII, susțin independența ei guvernamentală³⁵ legislativă executivă.³⁶ Ultimul din cele patru articole citate ale acestei diete stipulează că „*majestatea Sa în trebi atingătoare de Transilvania se va consulta cu guvernul Transilvaniei și va asculta și reflecșiunile dietei*”. În fine, redactorii protestului, cu o excelentă pregătire teoretico-istorică, observă că aceeași dietă din 1790 decretă că „*Transilvania să nu poată fi silită a se încorpora în Ungaria*”.³⁷

Urmează un sistem de deducții logice construite pe baza argumentării enunțate în partea întâia a protestului din care autorii conclud că „*... Transilvania necum să fie într-o uniune reală cu Ungaria, din contră ea se află cu aceasta într-un proces internațional, pentru comitatele și districtele ce se întind pînă la Tisa, care de facto sînt încorporate cu Ungaria, dar care de iure sînt ale Transilvaniei*”.³⁸

Abil, dar corect, este pusă problema mai nouă a „uniunii” Transilvaniei cu Ungaria de la 1848, argumentîndu-se simplu dar concludent nulitatea legilor nr. 8 votată la Pojon și nr. 1 votată la Cluj, pe temeiul democratic al dreptului popoarelor de a-și hotări singure soarta, drept încălcat flagrant atunci cînd „*Acea lege, legea uniunii s-a făcut fără știrea și concursul și învoirea românilor care fac 3/4 a locuitori-*

³³ Ibidem.

³⁴ Ibidem.

³⁵ Ibidem. Art. V precizează că Transilvania este principat de sine stătător și neatîrnat de alt regat (attū remu-prese susidiens et ab alio regno independens Principatus Transilvaniae).

³⁶ Ibidem. Art. VI susține independența legislativă, afirmînd că puterea de a face legi e comună principelui (subl. în orig.), (nu regelui), și dietei.

³⁷ Ibidem. Art. VII precizează că puterea executivă o va exercita principele (subl. în orig.).

³⁸ Ibidem.

lor Transilvaniei și așa e lucru monstruos ca minoritate să decreteze și să impună legi majorității (...), pentru că românii, în adunare legiuită au protestat în contra acelei legi de uniune încă înainte de a se face ea (legea) prin terorismul cel mai cumplit și în mijlocul furorii galeriei din dietă; și în fine pentru că nu s-a pus în lucrare (aplicare) niciodată”.³⁹

În partea a doua a protestului argumentele puse în valoare vizează îndeosebi rolul și locul Zarandului în istoria și geografia Transilvaniei, „...fără de care integritatea Transilvaniei ar fi mutilată, în contra documentelor mai sus arătate”.⁴⁰ Organizarea legislativă pe sistemul dietal al Transilvaniei este invocată din nou și la inalienabilitatea Zarandului de această țară. Se spune acolo că dacă s-ar examina numai dietele de la 1722 încoace „... în toate vom vedea deputații Zarandului reprezentând acest comitat: acesta e simbolul cel mai principal al apartinerii și nedespărțibilității Zarandului de țara Transilvaniei”.⁴¹

Protestul menționează neliniștea ce a cuprins populația întregului comitat la sosirea știrii că o comisie regească va veni în curînd pentru începerea preparativelor de alipire a Zarandului la Ungaria, motiv pentru care, „Comitatul întreg... privește cu aversiune și neplăcere la realizarea acestei știri...”.⁴²

Se cunoaște din literatura de specialitate faptul că în conjunctura politică existentă în anul 1861, Curtea nu înclina să accepte anexiunea celor patru comitate la Ungaria, dar ea continuă să rămînă o problemă deschisă, pentru că același comitat — în sesiunea sa din 10 octombrie 1861 ținută la Baia de Criș — adresează împăratului un nou memoriu. În acesta se spune: „ne-am rugat între altele cu toată omagialitatea ca Majestatea Voastră să vă îndurați a nu concede anexiunea comitatului Zarand cu Țara Ungurească... (subl. ns.—I.R.)”.⁴³

Abordînd în condițiile anului 1861 formele tradiționale de luptă prin proteste și memorii, românii din comitatele menționate, implicați direct în destinul ce se pregătea acestor teritorii, vor înțelege mai tîrziu necesitatea reconsiderării formelor de luptă care vor îmbrățișa variante mai eficiente pe măsură ce se apropia destrămarea monarhiei, care avea să ducă la desăvîrșirea unității de stat a României.

Documentele a căror prezentare am efectuat-o în rîndurile de față au circulat în tot anul 1861 între comitatele Transilvaniei (într-o formă tipărită) într-un tiraj redus, în limba maghiară și română (primul) sau

³⁹ Ibidem.

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ Ibidem.

⁴² Ibidem.

⁴³ Arhivele Statului Mureș, Scaun Mureș, J.S.R., nr. 890/1861, din care se desprinde clar acest lucru.

numai română (ultimele două). Rostul acestei difuzări era și el tradițional în Transilvania. Urmărea captarea opiniei publice din celelalte comitate pentru această idee, pregătind totodată deputații care urmau să fie convocați în dieta Transilvaniei să ia atitudine corespunzătoare aici.

În comitatele în care au fost difuzate, protestele, acestea au fost incluse în ordinea de zi a adunărilor generale comitatense, spre a fi supuse dezbaterii. Urmărirea atitudinii acestor organisme față de problema ridicată, care nu intră în atenția prezentului articol,⁴⁴ scoate în evidență contradicțiile politice fundamentale ce dominau principatul (și sub acest aspect) în acea perioadă.

⁴⁴ Preocuparea își va găsi materializarea într-un studiu mai întins cu privire la lupta pentru autodeterminare și pentru impunerea limbii române ca limbă egală, oficială, a românilor din Transilvania în anul 1861.

MAIESTATEA SA C(EZARO) R(EGEASCĂ) APOSTOLICĂ

I. Transilvania după dreptul istoric, după Sancțiunea pragmatică și după toate legile posterioare, precum și după voința Maiestății voastre și după voința majorității popoarelor transilvane e o țară cu totul independentă¹ de țara ungurească; între Transilvania și Ungaria, după dreptul istoric pînă astăzi în vigoare, nu există nici o legătură sau unire reală, ci Transilvania stă numai în acea legătură către² Ungaria că cel ce domnește aici în calitate de rege³, acela domnește acolo în calitate de Mare Prinț.

Maiestatea voastră prea grațios vă îndrumați a ști că Ungaria a devenit sub domnirea glorioasei case habsburgice puțin după bătăia de la Mohaci de la a(nul) 1526. De era Transilvania unită cu Ungaria ea încă ar fi devenit sub domnirea casei habsburgice tot atunci; ma⁴ Transilvania rămase tributarie turcului și se bucura încă pe atunci nu numai de alte drepturi de independență ci și de dreptul de a-și alege liber pe principii săi, și-a exercitat acest drept încă mai două secole⁵ de la venirea Ungariei sub glorioasa casă habsburgică.

Abia la finitul secolului⁶ (al) XVII(-lea) și anume la a(nul) 1688 fu Transilvania fericită de a cădea sub⁷ scutul⁸ și protecțiunea casei habsburgice, dar nu ca unită cu Ungaria ci ca țară cu totul independentă atit de Ungaria cit și de celelalte țări ale casei domnitoare; abia (în) anul 1699 prin art. I al căre-i era tributară, a trecut sub pămîntasca stăpînire și putere a casei habsburgice. Dar de atunci și pînă astăzi, Transilvania s-a bucurat neîntreput de independența sa atit de către⁹ Ungaria cit și de către celelalte țări ale coroanei împărătești.

Legătura Transilvaniei cu glorioasa casă habsburgică e expresă în Diploma sacră a împăratului Leopold I de la a(nul) 1691; această charta magna a Transilvaniei, acest document de stat, asigura independența Transilvaniei atit în privința puterii sale guvernamentale cit și legislative și executive; în puterea acestei charta magna, Transilvania își are guvernul său independent de cel al Ungariei, dieta sa proprie și nedependentă de cea a Ungariei, și tributul său separat de cel al Ungariei și mili-

¹ Eroare de tipar, completat de mină pe exemplar.

² Cu sens de „cu“.

³ Cu majusculă în original.

⁴ Cu sens de „dar“ (conj. coord.).

⁵ În original „secle“.

⁶ Idem, (seclului).

⁷ În original „su“.

⁸ În original „csutul“.

⁹ În sensul de „față“.

ția Transilvaniei își are generalul său nedependent de al Ungariei și guvernator și cancelar cu totul neatârnat de al Ungariei.

Un argument de mare importanță pentru independența Transilvaniei de către țara ungurească e și așa numita rezoluțiune alvințiană din a(nul) 1693 unde între altele se zice că cancelaria de curte a Transilvaniei să fie de tot separată (prorsus separata) de cea a țării ungurești.

Iar sancțiunea pragmatică încă nu leagă Transilvania de țara ungurească. Chiar așa a fost Transilvania de independentă întru primirea sancțiunii pragmatice ca și Ungaria; Transilvania a primit în comitetele¹⁰ sale de la a(nul) 1722 și s-a întărit¹¹ în tabulele legilor transilvane din anul 1744 art. 3 chiar precum s-a făcut aceasta pentru Ungaria la a(nul) 1723 art. 1, 2 și 3 — așa (că) sancțiunea pragmatică încă susține independența Transilvaniei de Ungaria.

Acest drept de independență a Transilvaniei de Ungaria s-a explicat și confirmat și mai tare prin decretele comitetelor de la a(nul) 1790, art.¹² V din acest an susține independența guvernamentală a Transilvaniei și zice că Transilvania e principat de sine stătător și neatârnat de attu remnu¹³ (per se subsistens et ab et ab alio regno independens Principatus Transilvaniae); art. VI susține independența legislativă și zice că puterea de a face legi e comună principelui (nu zice regelui) și dietei; art. VII zice că puterea executivă o va exercita principele¹⁴; art. 8 zice că „Maiestatea sa în trebi atingătoare de Transilvania se va consulta cu guvernul Transilvaniei și va asculta refeziunile dietei”. Tot la a(nul) 1790 se decreta: că Transilvania să nu poată fi silită a se încorpora cu¹⁵ Ungaria.

Iar la a(nul) 1688 se decreta: ca să se facă dreptate pretențiunilor celor juste ce le au transilvanii în țara ungurească.

Din toate acestea se vede că Transilvania este cu totul independentă de Ungaria și că ea își are atit guvernul său cit și legislațiunea sa cu totul proprie și neatârnată de cea a Ungariei; și mai mult, Transilvania necum să fie în vre-o unire reală cu Ungaria, ci din contră, ea se află cu aceasta într-un proces continuu internațional¹⁶ pentru comitatele și districtele ce se întind pînă în¹⁷ Tisa care de facto sînt încorporate cu Ungaria, dar care de iure sînt ale Transilvaniei.

Pacificățiunea vieneză din 23 iunie 1606 sună expres despre marginile¹⁸ Transilvaniei.

(Ce) se ținę de legile din (18)48 și în special de art. VII din legea de (la) Pojon¹⁹ și de art. I de²⁰ legea din Cluj prin care se zice de a se fi decretat uniunea Transilvaniei cu Ungaria — acele legi nu pot fi obligatorii nici cele din Pojon pentru Transilvania nici cele din Cluj pentru Ungaria; că Ungaria n-a fost compe-

¹⁰ Dietale.

¹¹ Inclus.

¹² În original corectat cu majuscula A de mină — început de propoziție.

¹³ Alt regat (?).

¹⁴ Subliniat în original.

¹⁵ În sensul de „la”.

¹⁶ În original: „internatiunalu”.

¹⁷ În sensul de „la”.

¹⁸ Granițele.

¹⁹ Bratislava.

²⁰ În sensul de: „din”.

tentă a aduce legi pentru Transilvania precum nici Transilvania n-a putut fi competentă a aduce legi pentru Ungaria — amîndouă acest țări fiind cu totul independente una de alta. — Dar legea din Cluj de la a(nul) 1848 nici pentru Transilvania nu poate fi obligatorie, ci aceea e cu totul nevalidă și nulă pentru că 1) Chiar dieta de atunci a lucrat în contra voiei împărătești²¹ deoarece n-a observat ordinul²² propozițiilor regești publicate în acea dietă; 2) acea lege, legea uniunii, s-a făcut fără știrea și concursul și învoirea românilor, care fac 3/4 a locuitorilor Transilvaniei și așa e lucru monstruos ca minoritatea să decreteze și să impună legi majorității; 3) pentru că românii în adunare legiuită au protestat în contra acelei legi de uniune încă înainte de a se face ea în dieta din Cluj; 4) pentru că acea lege s-a adus prin terorismul cel mai cumplit și în mijlocul furorii galeriei din dietă; 5) pentru că acea lege deși e poată întărită, dar nu e sancționată și nu s-a publicat niciodată și așa n-a trecut prin toate formalitățile de legislațiune; 6) pentru că nu s-a pus în lucrare²³ niciodată; pentru că în urmă, acea lege prin războiul²⁴ civil și prin uzul de 12 ani încoace s-a abrogat cu totul.

După dreptul public al Transilvaniei, se cere la validitatea legală a oricărui articol de lege următoarele: La inițiativa principelui sau și a dietei dieta să facă legea, aceasta apoi să o întărească principele, apoi așa întărită să o primească staturile și ordurile²⁵ și apoi iarăși să se trimită la principe spre sancționare și în urmă retrimițindu-se la dietă, aceasta să facă articol despre acea lege, sau adică s-o înarticuleze și apoi așa a treia oră trimițându-se la principe, acesta să o sancționeze finalmente, de unde retrimițându-se era de lipsă să se publice mai întîi în dietă și apoi prin toate jurisdicțiunile²⁶.

Cumcă legea uniunii din (18)48 nu are aceste calități și că nu s-a observat toate aceste formalități e evident și o știe toată lumea.

Dar în afară de acestea, Transilvania precum pînă la a(nul) 1848 așa și de atunci încoace, va să zică de la legea uniunii încoace în curs de 13 ani încă a rămas cu totul independentă de Ungaria. Iar reînvierea cancelariei aulice transilvane, a gubernicului și a celorlalte dicasterii ale Transilvaniei și ocuparea acestor posturi prin cei mai învățați și mai avuți fii ai Transilvaniei, încă arată de-o parte independența Transilvaniei, de altă parte nulitatea legilor din (18)48.

După toate acestea, Diploma din 20 octombrie 1860 și Patenta din 26 februarie 1861 încă lasă și asigură pentru Transilvania deplina sa independență.

Cu acestea credem că am demonstrat continuitatea independenței Transilvaniei de cum a venit aceasta sub scutul casei habsburgice și pînă în ziua de astăzi; am demonstrat că Transilvania de atunci și pînă în acest moment, n-a fost de facto niciodată unită cu Ungaria, iar de iure nici nu poate fi unificată cu vecina țară a Ungariei nici odată.

Așa Diploma Leopoldină din 4 decembrie 1691, rezoluțiunea alvințiană de la a(nul) 1693, sancțiunea pragmatică înarticulată la a(nul) 1744, decretele comitetelor

²¹ Greșit în original. Corect: „împărătești“.

²² (ordinul, în original, „ordolu“.)

²³ Aplicare.

²⁴ În original: „resbelulu“.

²⁵ Ordinele — cinurile.

²⁶ În original: „jurediptionile“.

de la a(nul) 1790, nulitatea legii de așa numita uniune din a(nul) 1848, uzul de la 1848 pînă în ziua de astăzi, Diploma din 20 octombrie 1860 și Patenta din 26 februarie 1861 sînt tot atîtea documente ferme ale independenței Transilvaniei de Țara ungurească.

II. După acestea, Maiestate! ne luăm voia a trece la comitatul nostru Zarand, fără care integritatea Transilvaniei ar fi mutilată în contra documentelor mai sus enumerate.

Fatalitatea și tras împinsurile ce s-au întimplat cu comitatul Zarandului sînt cunoscute, istoria le-a însemnat. Tot istoria însă ne e marloră că acest comitat e parte integrantă și nedespărțită a Transilvaniei. Să nu mergem mai departe decît la dietele ce s-au ținut în Transilvania numai de la a(nul) 1722 încoace; și în toate dietele vom vedea deputații Zarandului reprezentînd acest comitat: acesta e simbolul cel mai principal al ținerii și nedespărțibilității Zarandului de țara Transilvaniei; alt simbol apoi mai este și acea împrejurare că comitatul nostru atît în administrațiunea politică cît și în cea juridică a fost întotdeauna și este și acum sub guvernul și celelalte dicasterii ale Transilvaniei.

Se aude însă și ni se spune că ar veni în Zarand o comisiune regească pentru anexarea acestui comitat către Țara ungurească.

Comitatul întreg s-a întristat de această știre și caută cu o aversiune și neplăcere la realizarea acelei știri, pentru că pe cînd de-o parte ar vedea în aceasta o faptă la care comitatul nu și-a dat voia, nici odată, de altă parte cu durere ar vedea a se rupe de către matrea²⁷ țara Transilvania și a se arunca în brațele unei țări și guvern străin precum e Ungaria și guvernul său și iar apoi pe de altă parte numai cu anima²⁸ însingerată ăr căuta la mutilarea teritoriului și integrității Transilvaniei prin (în)corporarea acestui comitat către Țara ungurească. Se aude apoi că această anexiune s-ar vrea a se face nu numai în respect²⁹ politic ci și în respect bisericesc. Această știre a întristat animele nu numai a mai toți locuitorii din comitat ci în special a clerului și poporului de legea gr(eco) n(e)unită din Zarand; deapărece prin această anexare s-ar vedea 50 de preoți cu un popor de 32.000 tîiați de către dieceza din Sibiu³⁰ în Transilvania și aruncați către dieceza Aradului în Ungaria.

Maiestate! anexiunea acestui comitat către Țara ungurească s-ar vede că ar avea a se face pe fundamentul articolului 21 din legea adusă de dieta din Pojon la a(nul) 1836, sau pe fundamentul articolului 6 din legea adusă de dieta din Ungaria la a(nul) 1848.

Noi negăm însă că această anexiune s-ar putea face pe fundamentul acelor articole de legi, pentru că:

1) Ce se ține de articolul 21 din legea din 1836 adusă în Pojon aceasta nu poate fi obligatorie nicidecum pentru Transilvania și cu atît mai puțin pentru comitatul Zarandului ca parte nedespărțită și integrată din veacuri a Transilvaniei. Se știe că pe acel timp Transilvania a fost și este pînă în ziua de astăzi țară autonomă cu legislațiune proprie și independentă cu totul de cea a Ungariei precum și Ungaria

²⁷ Mama.

²⁸ Inima — sufletul.

²⁹ Din punct de vedere.

³⁰ În original „sabiniulu“.

e asemenea independentă de Transilvania; așa nici Transilvania n-a putut și nu poate să aducă legi pentru Ungaria, și ară din contra nici Ungaria n-a putut și nu poate aduce legi pentru Transilvania, sau pentru o parte a Transilvaniei; deci Ungaria poate aduce legi pentru Transilvania, sau o parte a Transilvaniei; deci Ungaria și și respectiv dieta ei n-au fost competente nici la anul 1836 a aduce articolul despre care nu e vorba, și cu atât mai puțin n-a fost competentă cu cit că în acea dietă nici nu a fost reprezentat comitatul nostru prin deputați din sinul său.

Realizarea și activarea articolului memorat depinde singur și numai de la acea împrejurare dacă Transilvania e reprezentată în dietă legiuită ar fi acceptat acel articol în tot cuprinsul său; aceasta însă nu s-a întâmplat deoarece la anul 1836 nici s-a ținut dietă în Transilvania și apoi nici în dietele posterioare ale Transilvaniei nu s-a adus nici o legie prin care s-ar fi primit memoratul articol al dietei din Pojon. Aici stau doi faptuanți³¹ față în față, amindoi autonomi, amindoi independenți: Transilvania și Ungaria; ca Ungaria să poată lua ceva de la Transilvania se cere învoirea acesteia dar Transilvania niciodată nu s-a învoit ca să cedeze Zarandul la Ungaria apoi și chiar dieta de la a(nul) 1836 din Pojon încă a condiționat realizarea articolului 21 de la³² învoirea dietei Transilvania; aceasta se vede din acea împrejurare că antecesorul Maiestății voastre a împărțit acel articol cu dieta Transilvaniei de la a(nul) 1837 în care dietă a fost reprezentat și Zarandul dar dieta n-a adus nici o deciziune în acest obiect prin urmare nu l-a primit nici atunci nici de atunci încoace niciodată. Precum la a(nul) 1837 (adică minteni³³ la anul după legea din Pojon) așa și la anul 1841 au fost chemați deputații Zarandului la dieta Transilvaniei și întâmplându-se ca chiar acești deputați să aducă înainte întrebarea anexiunii Zarandului către țara Ungurească, dieta Transilvană, va³⁴ să zică reprezentațiunea țării i-a declarat decălători de jurămint și vinzători de patrie. La a(nul) 1843 comitatul Zarandului a provocat pe comitatele țării Ungariei ca să se abzică de la legea din anul 1836 ci acestea se vede că tacitamente au și făcut; în această provocare arătând comitatul nostru starea cea precară în care se află, a declarat că la dieta țării Ungurești nu va trimite nicidecum deputați, și așa la dieta Ungariei ce s-a ținut în 14 mai 1843 nici nu a trimis deputați, ci comitatul în congregațiunea sa din 2 aprilie 1843 a arătat într-o reprezentațiune către antecesorul Maiestății voastre cauzele netrimiterii deputaților la dieta Ungariei, între care cauze se vede a fi fost și aceea ca condițiunile sub care s-a fost adus acel articol din Pojon, nu s-au împlinit.

Asemenea și la dieta Transilvană din a(nul) 1846 a luat parte comitatul nostru prin deputații săi; și la comitatele dietei Ungurești a scris din nou din congregațiunea sa din 24 noiembrie 1846 ca fiind că drepturile și instituțiunile municipale³⁵ ale comitatului nu sint garantate prin articolul 21 din a(nul) 1836 de la Pojon, așa să nu urgese³⁶ nici decum anexarea comitatului către țara Ungurească.

Iar în dieta transilvană din a(nul) 1848 deși a venit înainte întrebarea anexiunii acestui comitat către țara Ungurească, dar dieta a dat la o parte și n-a luat în dezbatere, nici vreo deciziune nu a adus.

³¹ Realiteți.

³² De.

³³ Imediat.

³⁴ Intercalat după tipărire.

³⁵ Precurtat „municipali“ în original.

³⁶ Urgenteze.

Din toate acestea se vede, că comitatul nostru prin trimiterea deputaților săi la dieta Transilvană pînă la a(nul) 1848 de o parte n-a recunoscut legea din Pojon de la a(nul) 1836 de altă parte prin provocările și rescrierile sale la comitatul țării Ungurești a declarat de nevalidă și a abrogat-o cu totul, bineștiind comitatul nostru că realizarea celui articol de lege depinde de³⁷ învoirea sa ca corp autonom, apoi de la învoirea Transilvaniei ca țară independentă și de la sancțiunea Maiestății voastre ca mare principe al Transilvaniei. Acestea însă pînă acum nu s-au întimplat.

Așa vedem că pînă la a(nul) 1848 Zarandul atît de jure cit și de facto s-a ținut de Transilvania.

2) Ce se ține de articolul 6 din legea Ungariei din a(nul) 1484 prin care s-ar vrea reactivată legea din Pojon de la a(nul) 1836, acel articol încă e adus numai de dieta țării Ungurești în care nici Zarandul nici Transilvania n-au fost reprezentate și așa acela chiar așa nu poate fi obligatoriu pentru Transilvania sau pentru o parte a sa precum nu e obligatoriu cel din a(nul) 1836.

Dar despre legile din (18)48 se naște întrebarea: susceptibile sînt undeva sau recunoscut e reactivarea lor?

Maiestate! legile dietei Ungare din 1848 nu pot fi obligatorii pentru Transilvania, din motivele mai sus enumerate și în special din faptul că Transilvania e cu totul independentă de Ungaria.

Iar în cît pentru legile Transilvaniei din (18)48 noi am arătat mai sus nulitatea acestor legi. Afară de aceea legile din (18)48 nu sînt susceptibile nici în Diploma din 20 octombrie 1860 nici în biletele de mînă de aceeași dată, nici în Patenta din 26 februarie 1861, nici în alte manuscripte sau instrucțiuni, nici nicăieri de ani 13 încoace, de cînd și pînă în ziua de astăzi Zarandul s-a ținut și se ține de Transilvania ca țară de sine stătătoare.

Pe lîngă acestea Diploma din 20 octombrie 1860, acest act de viață constituțională a imperiului susține și asigură autonomia Transilvaniei; cînd a ieșit acea Diplomă, cînd s-a restaurat cancelaria transilvană, cînd s-a reorganizat guvernul transilvan atunci Zarandul s-a ținut și se ținea încă de Transilvania, aceasta a recunoscut-o chiar și cancelaria aulică transilvană, trimițînd numai decît după restaurarea sa încunoștiințare la oficiurile din comitatul Zarandului, că au de a corespunde cu guvernul și cancelaria transilvană.

Așa vedem că Zarandul și de la a(nul) 1848 încoace și pînă în ziua de astăzi chiar așa e parte nedespărțit de Transilvania și chiar așa se ține de această mare țară ca și înainte de a(nul) 1848, și vedem apoi că anexarea comitatului nostru către Țara Ungurească nu se poate face nici după articolul 21 din a(nul) 1836 de la Pojon, nici după art. 6 din a(nul) 1848 al dietei Ungariei.

Cele ce s-au zis în respect politic și teritorial, acelea se pot aplica și în respect bisericesc; și tracturile protopopești din acest comitat s-au ținut din veacuri tot de dieceza Sabiniului³⁸ în Transilvania; așa încît tăierea a lor 50 de parohi și al poporului respectiv de către dieceza Sibiului și încorporarea lor la dieta Aradului, ar vătăma autonomia bisericească și ar fi în contra sfintelor canoane care nu suferă asemenea

³⁷ În original „de l'a“.

³⁸ Sibiului (vezi nota 30).

strămutări și dezmembrări ale diecezelor autonome fără știrea și învoirea sinoadelor respective.

Pentru aceia întregul cler gr(eco)-n(e)unit al Zarandului a prezentat la adunarea acestui comitet comitatens o scrisoare prin care cu toată solemnitatea protestează în contra încorporării bisericii tractelor zărandene cu dieceza Aradului, și adunarea acestui comitet nu poate decît să-și unească votul său cu protestul care-l accludem aici cu toată omagialitatea.

Maiestate dacă legile autonomia și integritatea Transilvaniei nu conced anexiunea Zarandului cu Țara Ungurească; apoi mai sînt încă și alte motive pentru care comitatul nostru nu dorește nicidecum o asemenea anexiune. — În legile Țării ungurești nu este nici o umbră de garanție pentru susținerea autonomiei, a drepturilor municipale și a integrității comitatului nostru. Afară de aceea comitatul nostru ca comitat al Transilvaniei, are un drept pozitiv și real, care anexîndu-se cu Ungaria l-ar pierde numai decît; acesta este dreptul la cumpărarea sării cu un preț moderat și abia pe jumătate de cum este prețul sării în Ungaria. Mai este apoi și acea împrejurare că comitatul nostru este locuit mai numai de români și-și vād periclitare toate interesele sale dacă acest comitat s-ar încorpora cu Țara ungurească, că nici o lege Ungară nu asigură pentru români drepturile acelea, de care ungurii se bucură acum de atîtea secole; dar o atare încorporare ar tăia nu numai în interesele românilor din acest comitat, ci chiar și în interesele a toți românii din Transilvania. Pentru aceia noi am vedea aci necesitatea unui congres național românesc, care desigur n-ar lipsi a-și exprima opinia sa și în acest obiect.

Deci precum o națiune sau o țară oricare din imperiul Maiestății voastre c(esaro) r(egescă) Apostolice așa și comitatul nostru aleargă în cea mai profundă umilință la tronul Maiestății voastre și bazîndu-se atît pe simțul de eternă dreptate al Maiestății voastre cît și pe documentele de stat și pe adevărurile istorice enumerate mai sus, se roagă cu cea mai supusă umilință și omagialitate ca:

I. Maiestatea voastră c(esaro) r(egescă) Apostolică să vă îndurați a susține Transilvania în dependența sa constituțională și integritatea sa teritorială și așa uniunea Transilvaniei cu Ungaria să nu o concedați.

II. Maiestatea voastră să vă îndurați prea grațios a nu concede anexiunea comitatului Zarand cu Țara ungurească, ci să vă îndurați a-l susține și de aici înainte cu parte nedespărțită și integrantă a Transilvaniei sub cancelaria aulică transilvană, sub guvernul și celelalte dicasterii transilvane; de aci Maiestatea voastră să vă îndurați a dispune comitatul Zarandului de a trimite vreo dată deputați în dieta Ungariei.

III. Maiestatea voastră să vă îndurați a concede românilor ținerea unui congres național.

IV. Maiestatea voastră să vă îndurați a concheta dieta Transilvaniei în care să fie reprezentat și comitatul nostru Zarand după uzul și ordinațiunea legilor transilvane de pînă acum.

După care sîntem cu cea mai umilită și supusă omagialitate,

Ai Maiestății voastre c(esaro) r(egescă) Apostolice,

cei mai credincioși supuși,

Comunitatea comitatului Zarand,

din sesiunea comitetului comitatens ținută în 20 iulie 1861.

2

10 octombrie 1861, Baia de Criș

Comitetul permanent al Comitatului Zarand, întrunit la Baia de Criș, reaminteste Curții conținutul protestului înaintat la 20 iulie acelaș an, anume „de a nu concede anexiunea comitatului Zarand cu Țara Ungurească”. De asemenea, urmînd a dispune convocarea Dietei Transilvaniei, comitatul își reînnoiește dorința de a participa la această dietă.

Nr. 43. — 1861

MAIESTATEA TA C(ESARO) R(EGEASCĂ) APOSTOLICĂ

Încă în preaumilita noastră adresă din 20 iulie a.c. ce s-a subșternut Maiestății voastre prin deputații noștri în 12 august a.c. ne-am rugat între altele cu toată omagialitatea ca Maiestatea voastră să vă îndurați a nu concede anexiunea comitatului Zarand cu Țara ungurească și urmînd conchemarea dietei Transilvane să vă îndurați a demanda și convocarea comitatului nostru la acea dietă.

Acum ne-a venit acea plăcută știre că Maiestatea voastră v-ați îndurat a ordona conchemarea dietei transilvane pe 4 noiembrie a.c. deci comitetul nostru se roagă cu toată omagialitatea ca și pînă cînd Maiestatea voastră v-ați îndura prea grațios a decide despre adresa noastră mai sus memorată, să vă îndurați a ordona și conchemarea comitatului nostru la dieta Transilvană pe 4 noiembrie a.c.

Din sesiunea comitetului comitatului Zarand ținută în Baia de Criș în 10 octombrie și zilele următoare ale anul 1861.

Ai Maiestății voastre c(esaro) r(egească) Apostolică,
Cei mai credincioși supuși,
Comunitatea Comitatului Zarand.

3

Traducere din limba maghiară

EXTRAS

din procesul verbal al adunării Comitetului reprezentativ al districtului Chioar,
ținută la Șomcuta Mare în 17 aprilie 1861

Nr. 146.

Pe lîngă adresa comisiei regești delegate pentru realipirea Părților, datată în Cluj, la 6 aprilie a.c., trimisă domniei Sale domnului Căpitan suprem, se trimite de către forul superior instrucțiunea întocmită pentru această comisie, spre a fi discu-

tati în comitet, (instrucțiune) conform căreia se propune anexarea districtului Chioar la comitatul Solnocul de Mijloc — contopire motivată prin aceea că ea a fost propusă încă din 1811 de Stările transilvănene și aprobată prin preînalta hotărâre din 29 septembrie 1818; (deosebit de argumentul menționat, contopirea se mai motivează) că prin aceasta Districtul ar ajunge în situația potrivit căreia, conducerea administrației locale s-ar putea exercita, pe lângă cruțarea forțelor existente, cu mai multă unitate și în mod mai asemănător cu comitatele din Ungaria. În sfârșit, prin această instrucțiune, comisia regească este chemată la redactarea proiectului de lege în această privință, (proiect) ce urmează a se prezenta în fața Parlamentului din Ungaria.

Hotărâre

Punctul 13 al instrucțiunii emise de către înaltul guvern comisiei de realipire cu ocazia reluării din cauze de neconceput a realipirii așaziselor Părți, de care aparține și districtul nostru, care a fost efectuată deja pe cale constituțională, (realipire) care urmărește lichidarea autonomiei districtului Chioar cu o istorie memorabilă, a surprins cu o durere de neconceput piepturile noastre pline de conștiința trecutului demn, iar această durere amară a fost amplificată de acea revendicare a actualului guvern, nejustificabilă prin nici o lege, exprimată fățiș prin această instrucțiune, a cărei legalitate nu numai că a fost contestată de toate municipalitățile din Ungaria, ci au și combătut-o în modul cel mai lucid, pe baza legilor aduse pe linie constituțională, sancționate de Principe declarând că îl consideră organ provizoriu menit să reintroducă viața constituțională din starea birocratică, a cărei funcționare, desfășurată numai în acest spirit, va trebui să înceteze, odată cu reluarea sesiunii parlamentare. Durerea n-a fost amplificată de acea pretenție a guvernului, ce depășește sfera de activitate, ca clopotul de moarte al vieții noastre municipale să-l tragem (tocmai) noi, prin pregătirea de către noi înșine, a unui astfel de plan, care ar servi ca ghid pentru nimicirea autonomiei noastre, (ghid) care să constituie baza unei „*regio propositio*” ce poate fi emisă și prezentată în acest spirit parlamentului.

Intr-adevăr, când s-a citit în adunarea comitetului nostru susnumita dorință privind comasarea districtului nostru cu comitatul Solnocul de Mijloc, am ascultat în tăcere de mormint acele motive care doresc lichidarea autonomiei noastre și ce fel de motive am auzit în această instrucțiune? motive care pun la îndoială dreptul Ungariei asupra districtului nostru, declarate în mai multe legi, prin faptul că se referă la acea propunere a Stărilor transilvănene, ca districtul Chioar să fie alipit comitatului Solnocul de Mijloc, (propunere) făcută în 1811, dar confirmată numai în 1818 prin ordin cameral, care atunci n-a mai fost recunoscut de Stările transilvănene, ci dezaprobat.

Oare cînd legea din 1836, prin care s-a pronunțat realipirea la Ungaria a districtului nostru, și prin care, realipirea faptică a doua oră, s-a înfăptuit doar ca semn al răsplătei pentru fidelitatea incontestabilă a populației districtului față de Tron, manifestată cu prilejul evenimentelor sîngeroase din 1848, prin care pe baza dreptului învingătorului (fegyverhódítási jog) s-a făcut separarea de Ungaria și realipirea la rudeniile de singe din Transilvania, se revoca. Intr-adevăr, o privire retrospectivă spre 1848 și la perioada amară ce s-a scurs de atunci, nu poate constata altă răsplată pentru majoritatea populației districtului nostru pentru partici-

parca la apărarea intereselor tronului princiar, prin sacrificarea vieții, decât că l-au realipit Transilvaniei, reducând toate revendicările naționale până acum, atât, încât să se poată ruga (lui Dumnezeu) în limba națională.

(Locuitorii districtului) au fost impuși cu cel mai apăsător impozit, cel pe cap (föado), nepracticat nicăieri în imperiu, numai pentru promovarea acelui principiu, ca omul să suporte mai ușor obligațiile obișnuite, între care se enumera și impunerea pe cap, (care) pozează de dragul înfrumusețării (drept) impozit pe venit, ridicat în ultimul timp în Transilvania la 7 florini austrieci, obligatoriu fiecărui bărbat major, necruțându-l nici de celelalte impozite noi. Sau s-a repetat realipirea ca înalțul guvern să aibă posibilitatea de a lua cunoștință despre felul cum pîrmește districtul nostru separarea de Transilvania? și dacă aceasta era intenția, atunci declarăm că locuitorii districtului așteptau pe drept să li se ceară părerea în semn de recunoștință pentru serviciile făcute Tronului și le-ar fi fost mai la inimă ca ei în asemenea condiții să declare respectarea fidelă a legilor constituționale. Dar care era legal să se refere la propunerile transilvane din 1811, contrar motivărilor exprimate fățiș de legea din 1836 încă atunci cînd aceasta s-a pus în aplicare și anume că acest district a fost alipit Ungariei pe baza legilor din 1741 și 1792, propuneri care din cauza motivărilor amintite nu mai pot avea nici o motivare.

Și cum că aceasta n-a putut să se întîmple legal și firesc, credem că nu necesită justificări mai ample.

Să vedem acum al doilea motiv pentru care ar fi de dorit alipirea districtului nostru la comitatul Solnocul de Mijloc, conform instrucțiunilor amintite.

Se spune că administrația comitatului s-ar putea exercita mai unitar și cu mai multă asemănare de comitatele din Ungaria.

La aflarea acestui motiv, episoadele trecutului nostru ne-au reînviat în fața ochilor, (cu atât mai mult), cu cît generația prezentă își aduce aminte adesea de trecutul acestui district — și cu regret, trebuie să declarăm aici, că toate actele referitoare la acestea au fost mistuite de flăcări în 1848, cînd, regretabil, naționalitățile din țară, s-au înțeles greșit, — (mistuire) care urmînd să fie o binefacere pentru popor ca răsplată pentru fidelitatea față de dinastie a fost cauzată tocmai de cei pe care poporul s-a bizuit mai tare și astfel au fost distruse vandalic comorile noastre spirituale adunate cu atîta sirguință și trudă timp de secole. Putem declara oricui fără a ne fi rușine (pirulás nélkül) că conducerea acestui district cît și aplicarea jurisprudenței, a decurs nu numai fără greutate ci și în cea mai mare ordine, ba mai mult, nu numai că districtul nostru a reprezentat tendințe liberale în dietă, dar și reprezentarea lui a fost încredințată personalităților unanim recunoscute. Districtul nostru a dat cetățeni cu renume național și anume episcopi remarcabili, guvernatori, asesori la curtea marțială sau regească, consilieri guberneali, comiți și căpitani supremi, cît și pe actualul mitropolit greco-catolic, care de asemenea își are originea în districtul Chioar, fapte care credem că sînt un semn al viabilității lui.

Dar să privim numai prezentul. Care dintre comitate prezintă o mai mare maturitate în toate problemele politice și mai ales în satisfacerea diferitelor interese naționale? Și în această privință putem declara cu mîndrie că am constituit exemplul demn de urmat, în privința consolidării înțelegerii frățești, mai multor comitate, care subapreciînd imperativul vremii, tendința spre o egalitate perfectă,

au lăsat să triumfe minoritatea din sinul lor, sub pretextul superiorității intelectuale, uitând că trăind într-o epocă materialistă, puterea economică nu poate fi eliminată din calcule dacă nu cumva vrem să ne spiritualizăm, (situație în care) din acest motiv, activitatea noastră de aici s-ar curma, neglijând realitatea că în părțile mai civilizate ale lumii, astfel de procedee nu există. Nu omitem dintre aceste comitate nici Solnocul de Mijloc, ci sîntem obligați a declara din consideren-tul apărării legale a demnității noastre știrbite — (că aici) unde deși elementul românesc este în majoritate zdrobitoare, totuși în corpul funcționăresc nu se află decît două persoane din acest element, fiind neglijați mai mulți inteligenți. Printr-un astfel de procedeu aceste comitate nu numai că alimentează dar și amplifică ne-încrederea ce se constată încă în sinul diferitelor naționalități, unele față de cele-lalte, deci declarăm cu convingere că chiar dacă n-au nimicit, dar au îngreunat mult realizarea acelor idealuri binefăcătoare, pentru care obosesc cu atîta abnegație, cei mai remarcabili (fii) ai patriei.

Acest district a procedat și în această problemă gingașă, în modul cel mai echitabil.

Atunci cînd acest district a declarat ca limbi oficiale limbile celor două na-ționalități care-l locuiesc, maghiara și româna cu drepturi egale, credem că am satis-făcut și dorința Ungariei manifestată în această privință pe linie legislativă și (chiar) literară și sîntem convinși că înaltul guvern nu-l socotește ca pe un eveniment care ar știrbi uniformitatea procedurilor dintre noi și celelalte comitate, ci ca unul care țintește la sprijinirea înțelegerii atît de necesară și la menținerea păcii, dorită de noi toți, fără nici o zguduire.

Din acestea se poate vedea că motivele aduse de înaltul guvern pentru nimi-cirea autonomiei noastre nu sînt satisfăcătoare.

Dar acest district a primit cu mare satisfacție propunerea mult amintită din partea unui guvern care are obligația să apere din răsputeri atît în interesul prin-cipelui cît și al țării legitimitatea și drepturile istorice formulate prin consultarea autorităților, nu înspre afară ci și în spre interiorul țării, propunere care urmărește nimicirea în întregime a trecutului nostru glorios, deși în comparație cu celelalte comitate, proporțional intelectualitatea domină la noi, (fapt care a făcut ca) la constituirea corpului funcționăresc, să nu fie nevoie de angajarea unor persoane străine pentru ocuparea posturilor, ca în alte comitate, dar (această tendință) distruge tradiția istorică a celor două țări frățești, (atunci) cînd se urmărește desființarea unui căpitanat dintre cele patru existente și anume căpitanatele Făgăraș, Chioar, Hajdúváros, Jász-kunkerulet.

Că acest district a beneficiat ani de zile rîndul de autonomie a cărei știrbire a suferit-o doar în timpul nenorocitei centralizări, în timpul nereușitului regim de germanizare, (autonomie) pe care, a fost în stare s-o mențină și este și acum, (fapt pentru care) oferă garanția sigură și acel trecut, (în care) toată populația districtului a participat la toate campaniile militare impuse de apărarea patriei, lucru dovedit (și) de aceea că majoritatea populației districtului e formată din nobili, ale căror merite nu se pun la îndoială, nobilitatea fiindu-le atribuită numai pentru merite, și ce rol a jucat cîndva Chioarul, a cărei pază a fost încredințată în mîna popula-ției sale. Se cunoaște din istorie cum privilegiile fac dovadă deplină (de acest lucru). Și în prezent acest district a demonstrat cît de mult poartă el la inimă men-

ținerea autonomiei, (fiindcă) în prima sa adunare generală ținută după scurgerea celor 12 ani, când prin aclamare publică și-a manifestat dorința de a-și construi un sediu de reședință, de care duce de mult lipsă, angajându-se la suportarea cheltuielilor, proporțional cu averile lor.

De asemenea, acest district are granițe naturale; lui i-au aparținut mai demult și localitățile Turbuța, Rona, Husia, Guruslăul Mare și Mic, Năpradea, Dumbrava, Chend, Chelnița care astăzi aparțin comitatului Solnocul de Mijloc, dar de care sînt despărțite (doar) de apa Someșului, fiind mai mult împiedecate în conducerea pe linie administrativă cit și judecătorească, (în acest fel) decît de districtul nostru, de care aparțineau în trecut. Dar mai tirziu, ca urbarii aparținătoare domeniului Wesselényi din Jibou, au fost alipite Solnocului de Mijloc, de către comiții supremi din familia menționată, fără vre-o măsură legală, (lucru) pe care l-am putea dovedi fără nici o îndoială, dacă arhiva noastră n-ar fi fost arsă în modul descris mai sus, (deci) și astăzi (aceste comune) ar trebui să aparțină (districtului nostru). Granițele naturale ale acestui district sînt apa Someșului de la Dolhani la Sicarlău, de acolo lanțul carpatin pînă la Căvnic, (granițe) care vor fi luate în considerare cu siguranță, cu ocazia proiectatei reorganizări mai practice a comitatelor, dorită și propusă de mai multe ori în dietă, fără ca vreunul din ele să-și piardă autonomia și fac nu numai de dorit, dar și necesară, menținerea autonomiei districtului nostru, care și în prezent număra 65 de mii de suflete, iar teritoriul lui face 19 mile pătrate.

Dar și interesul țării urmărește menținerea fără nici o știrbire a autonomiilor municipale, deoarece lui trebuie să-i mulțumească pentru situația constituțională existentă în autoritățile municipale, care au salvat-o de atitea primejdii.

Din toate aceste este limpede că nu se poate nimici nici municipalitatea noastră și nici autonomia comitatului nostru, pe baza nici unui punct de vedere, nici din cel politic, nici din cel juridic mai înalt, ba chiar contopirea nejustă proiectată, fiindcă pe de o parte ar fi o lovitură mortală pentru țară și viață politică a districtului Chioar, pe de altă parte, ar trezi îndoieli naționale cu urmări neprevizibile, pentru motivul că, această cotropire ar avea loc numai de aceea că în acest district românii sînt în majoritate și în mare parte nobili.

Punctele de vedere (tekintetek) amintite mai sus au determinat ca acest district să-și manifeste protestul împotriva oricărei înglobări și declară că nu va contribui niciodată la sprijinirea acestei idei de alipire a districtului la comitatul Solnocul de Mijloc, ci din contră, locuitorii vor acționa dimpotrivă întotdeauna, într-o inimă și dintr-un suflet, din toate puterile, cu atît mai mult cu cît atît în Transilvania cît și în Ungaria există multe comitate mai mici decît districtul nostru sau de o mărime asemănătoare și totuși desființarea acestora nu se urmărește, ci (numai aceea) a districtului nostru, în care domnește atît de armonios înțelegerea publică, încît poate constitui de exemplu altor comitate, împrejurare care tinde să dea de înțeles că personalitățile care au creat instrucțiunea vieneză, nu atribuie mare însemnătate acestei înțelegeri exemplare.

Această hotărîre a noastră ne-am decis s-o comunicăm și celorlalte comitate, pentru a o putea sprijini, (transmițîndu-le) și rugămîntea să-și dea concursul în scopul menținerii municipalităților existente în prezent.

Dat în Șomcuta M(are) la 17 aprilie 1861.

Consemnată de Andrei Medan, prim notar.

Pe verso:

Sosit la 27 mai 1861. Nr. de înregistrare 160. Citită în ședința Oficialității, la 27 mai 1861. Să fie citită în adunarea comitatului. Prezintă domnul Száva Farkas.

Comunitatea Districtului Chioar, către Comunitatea Scaunului Mureș, din Oficiu, la Tirgu Mureș.

(Arh. Stat. Tg. Mureș, *fond Scaun Mureș.*, J.S.R., nr. 890).

LA PROTESTATION DES ROMAINS DE ZĂRAND ET CHIOAR CONTRE L'ANNEXION DE CES TERRITOIRES À LA HONGRIE (1861)

Resumé

•

Mettant en évidence l'opposition exprimée des habitants des comitats Zarand et Chioar qui dans l'année 1861 conforme à quelques dispositions impériales ont été détachés de la Transylvanie en vue d'être attachés à la Hongrie, l'article relève la puissante force descentrifugue qui se met en mouvement dans ce but, mobilisant tant l'arsenal de motivations historiques, politiques, nationales et administratives qu'on enmagasine magistralement dans les protestes présentés au monarque.